

Anita Chodkowska
 Krzysztof Falkowski
 Katarzyna Politowska
 (Warszawa)

MATERIAŁY NATALII OBREŃSKIEJ
(1904-1987)
(III-281)

Natalia Obrębska właściwie Frajda z domu Tusk-Schweinwechslerowa, córka Hercka i Hanny z domu Perl urodziła się 16 maja 1904 r. w Bełchatowie. Ojciec jej był kupcem pierwszej gildii przemysłowcem łódzkim. Natalia Obrębska ukończyła Gimnazjum Marii Hochsteinowej w Łodzi w 1923 r. i otrzymała świadectwo dojrzałości. W latach 1924-1929 studiowała na Uniwersytecie Warszawskim, otrzymując 12 marca 1930 r. dyplom ukończenia Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warszawskiego. W roku 1930 uzyskała dyplom magistra filozofii w zakresie filologii polskiej. Pracę dyplomową złożyła u prof. J. Ujejskiego pt. *Powieści Jana Lamia*. Trzy lata później w 1933 r. otrzymała dyplom nauczyciela szkół średnich. Uprawnienia do nauczania dzieci umysłowo chorych uzyskała w 1935 r. kończąc Instytut Pedagogiki Specjalnej, kierowany przez założycielkę prof. Marię Grzegorzewską.

W okresie przedwojennym w latach 1930-1938 pracowała w łódzkich szkołach średnich jako nauczycielka języka i literatury polskiej w klasach gimnazjalnych i licealnych. Zatrudniona była m. in. w Gimnazjum im. E. Orzeszkowej i K. Wolfson.

W latach II wojny światowej przebywała w Getcie Warszawskim, pracując w fabryce Waltera Töbensa nauczając od stycznia 1940 r. do czerwca 1942 r. języka polskiego na tajnych kompletach, prowadzonych przez nauczycieli łódzkich szkół średnich. 13 sierpnia 1942 r. straciła siedmioletniego synka – Wojtusia, wywiezionego do Trebłinki z transportem innych Żydów. Po wydostaniu się z getta w grudniu 1942 r. zmieniła imię i nazwisko na Natalia Adolfina Obrębska. Mieszkała w różnych miejscach m. in. u Klementyny Porowskiej w Warszawie przy ul. Powsińskiej, oraz w Pyrach pod Warszawą kontynuując pracę jako nauczycielka języka polskiego w kompletach niezorganizowanych.

W kwietniu 1945 r. otrzymała stanowisko ministerialnego wizytatora szkół w Ministerstwie Oświaty. W latach 1947-1949 była kierownikiem Referatu Prasowego w Ministerstwie Oświaty, wygłaszając odczyty z zakresu historii i literatury zagadnień oświatowych na różnych kursach. W 1947 r. wraz z Z. Karpińską wydała drukiem wypisy dla dorosłych pt. *W domu ojczystym*. Podręcznik uzyskał aprobatę Komisji Ocen w Ministerstwie Oświaty. W 1948 r. opracowała i zaopatrzyła wstępem *Wybór pism rewolucyjnych*. Prowadziła stałe działy kronik oświatowych w pismach codziennych i czasopismach „Nowa Szkoła” i „Poradnik Pracownika Społecznego”.

Od 1-go IX 1949 r. była pracownikiem naukowym w Instytucie Badań Literackich (później w ramach Polskiej Akademii Nauk w Warszawie kierowanym przez Stefana Żółkiewskiego. Równoległe z pracą w instytucie była zatrudniona na stanowisku naczelnego sekretarza miesięcznika „Szkoła i Dom”. 1 października 1949 r. awansowała na stanowisko naczelnego redaktora tego pisma i pracowała tam do końca 1954 r.

1 stycznia 1955 r. podjęła pracę w redakcji „Trybuny Ludu” jako redaktor działu oświaty. Pracowała tam do 31. V. 1955 r. Od czerwca tego roku do 31 maja 1957 r. była zatrudniona w państwowym Wydawnictwie „Iskry” na stanowisku pracownika oświatowego.

W roku 1962 została aresztowana pod zarzutem przestępstwa dewizowego. Po przeprowadzonym procesie otrzymała wyrok 7 miesięcy aresztu i 100 tysięcy zł grzywny, po zaliczeniu czasu aresztu wyszła na wolność. Większość wyroku spędziła w szpitalu więziennym z uwagi na zły stan zdrowia. Odbyta kara przeszkodziła jej w dalszej pracy zawodowej, dlatego też ubiegała się o rehabilitację, którą otrzymała w 1966 r. Następnie pracę oświatową kontynuowała w szkołach podstawowych i średnich jako bibliotekarka i nauczycielka języka polskiego. Po przejściu na emeryturę w roku 1978 zajęła się opracowaniem biografii znanych działaczy oświatowych. Artykuły swe publikowała w czasopismach, m. in. w czasopiśmie „Z pola

walki”.

Natalia Obrębska była członkiem Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Ligi Kobiet, Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich, Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej.

Natalia Obrębska zmarła 15 lutego 1987 r. w Warszawie i została pochowana na Cmentarzu Żydowskim przy ulicy Okopowej w Warszawie.

Materiały Natalii Obrębskiej w objętości Ok. 0,60 m. b. zostały przekazane Archiwum PAN w 1987 r. jako dar przez profesor Janinę Oyrzanowską, bliską przyjaciółkę autorki spuścizny. Do materiałów został załączony spis tymczasowy. Materiały częściowo znajdowały się w opisanych teczkach, ale nie zawsze opis odpowiadał ich zawartościom. Spis tymczasowy ułatwił zapoznanie się z przekazanym materiałem. Prace zostały ukończone w 1993 r. W wyniku porządkowania spuścizna podzielona została na 5 zasadniczych grup, zgodnie z zasadami przyjętymi w Archiwum PAN.

Materiały zostały uporządkowane i zinwentaryzowane przez słuchaczy Policealnego Studium Informacji, Archiwistyki i Księgarstwa specjalność archiwistyka, Katarzynę Politowską i Krzysztofa Falkowskiego pod kierunkiem mgr Anity Chodkowskiej. Przy porządkowaniu i opracowywaniu spuścizny bardzo pomocne okazały się *Wytyczne opracowania spuścizn po uczonych*.

Grupa I zawiera materiały twórczości naukowej i liczy 29 jednostek. Składa się z 4 podgrup, które obejmują: A. prace i artykuły, B. recenzje, C. prace popularno-naukowe, literackie i tłumaczenia, D. materiały warsztatowe.

W grupie A na szczególną uwagę zasługują artykuły wspomnieniowe, dotyczące pobytu N. Obrębskiej w Getcie Warszawskim (j.a. 1). Znajdują się tu również maszynopisy dwóch większych prac nie opublikowanych, są to: *Ludzie wielkiej pasji* (j.a. 2-5) oraz *Publicystyka Wielkiej Emigracji 1831-1833* (j.a. 6-11). Materiały zostały ułożone według konspektów sporządzonych przez autorkę. *Biografia Ludwika Hirszfelda* (j.a. 5) załączona została do opracowania *Ludzie wielkiej pasji* – chociaż sama Natalia Obrębska nie była do końca zdecydowana czy ją tu umieścić.

W podgrupie B umieszczona została recenzja wznowionej po wojnie opowieści Gustawy Jareckiej – przyjaciółki autorki (j.a. 12).

Podgrupa C zawiera drobne prace popularno-naukowe i literackie oraz tłumaczenia z literatury francuskiej, sporządzone podczas okupacji przez Natalię Obrębską dla potrzeb własnych w celu pogłębienia znajomości języka (j.a. 13, 14). Do materiałów ułożonych chronologicznie sporządzony został aneks 1.

Podgrupa D - to materiały warsztatowe, przeważnie gromadzone przy opracowywaniu biografii pedagogów i działaczy oświatowych. Ułożono je według nazwisk opracowywanych postaci, tam gdzie było to niezbędne załączono aneksy.

W grupie II znajdują się materiały biograficzne, pozwalające odtworzyć przebieg życia oraz pracy zawodowej twórcy spuścizny. Są tu m. in. odpisy świadectw i zaświadczenia o zatrudnieniu przed wojną, bowiem wszystkie oryginalne dokumenty uległy zniszczeniu. Do materiałów załączono aneksy instytucji wydających dokumenty. Aneksy ułożono chronologicznie według daty wpływu dokumentu. Znajdują się tu również materiały z procesu sądowego prowadzonego przeciwko N. Obrębskiej (j.a. 33) oraz jej testament (j.a. 36).

Grupę III stanowi nieliczna korespondencja wpływająca oraz zaproszenia na uroczystości. Materiały te ułożone są w porządku alfabetycznym według nazwisk i nazw nadawców (j.a. 37). Do korespondencji załączono aneks ułożony alfabetycznie według nazwisk.

Grupa IV to materiały o twórcy zespołu. Obejmują one recenzje i opinie o podręczniku do nauki języka polskiego, zestawionym przez Zofię Karpińską i N. Obrębską.

W grupie V ostatniej umieszczono wydawnictwo zwarte służące zapewne Natalii Obrębskiej jako pomoc przy pisaniu biogramów.

Inwentarz zawiera 39 jednostek i 7 aneksów. Ze spuścizny wyłączono jako kategorię B kilka maszynopisów, będących dalszymi kopiami biografii pedagogów. Załączono spis materiałów wybrakowanych.

Spuścizna Natalii Obrębskiej w Archiwum PAN otrzymała sygnaturę III-281. W bazie szukajwarchiwach ma nr 394.

Źródła i bibliografia

1. *Materiały Natalii Obrębskiej* Archiwum PAN, sygnatura III-281
2. Rozmowa z profesorem Janiną Oyrzanowską odbyta dnia 15 lutego 1993 r.
3. Teczka personalna Natalii Obrębskiej w Kuratorium Oświaty i Wychowania w Warszawie
4. Teczka personalna Natalii Obrębskiej w Uniwersytecie Warszawskim
5. Franciszka Tusk, *Fabryka Waltera Töbensa*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, nr 23/57, s. 31 – 38

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

I. Materiały twórczości naukowej	1-29
A. Prace i artykuły	1 - 11
B. Recenzje	12
C. Prace popularno-naukowe, literackie i tłumaczenia	13-14
D. Materiały warsztatowe	15-29
II. Materiały biograficzne	30-36
III. Korespondencja	37
IV. Materiały o twórcy zespołu	38
V. Załączniki	39
Aneksy	1-7

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

A. Prace i artykuły

1. *Fabryka śmierci – Walther C. Többens*
Oskarżam Walthera Többensa
Janusz Korczak – serce gorejące
 Artykuły
 Ok. 1945, rkp., masz., l., k. 52
2. *Ludzie wielkiej pasji*
 Konspekt opracowania, pismo do Instytutu Wydawniczego „Nasza Księgarnia”, redakcja „Wiedza Powszechna”, biografia Stefana Kopcińskiego, Stanisława Kalinowskiego kilka odmiennych wersji i wariantów
 ok 1977, rkp., masz., l., k. 169
3. Jw.
 Biografia Witolda Wyspiańskiego, różne wersje i warianty
 Ok. 1977, rkp., masz., l., k. 148
4. Jw.
 Biografie Tadeusza Ludwika Strzałkowskiego i Teofila Wojeńskiego, kilka wersji i wariantów
 Ok. 1977, rkp., masz., l., k. 126
5. Ludwik Hirszfeld
 Biografia, posłowie do ostatniego rozdziału autobiografii L. Hirszfelda, *Historia jednego życia*
 materiały warsztatowe

6. *Publicystyka Wielkiej Emigracji 1831-1833*

Konspekt opracowania, spis treści, wstęp, bibliografia, chronologia wydarzeń, przegląd pism wychodzących na emigracji

B. d., rkp., rkp., masz., l., k. 130

7. *Publicystyka I-go okresu 1831-1834*

Materiały do rozdziału 1, *Wiara w odzyskanie niepodległości; Legiony; Z życia emigracyjnego*

B.d., masz., l., k. 34

8. *Publicystyka II-go okresu 1834-1846*

Materiały do rozdziału 2, *Stanowisko i poglądy T.D.P.; Stanowisko i poglądy obozu Czartoryskich; Stanowisko i poglądy Zjednoczenia; Stanowisko i poglądy „Ludu Polskiego”; Sąd emigracji demokratycznej nad obozem Czartoryskich*

B.d., masz., l. k. 205

9. *Jw.*

Materiały do rozdziału 2, *Swary emigracyjne; Z życia emigracyjnego; Związek emigracji polskiej z ruchem międzynarodowym; Towiański*

B.d. masz., l., k. 137

10. *Publicystyka III-go okresu 1846-1849*

Materiały do rozdziału 3, *Powstanie Krakowskie; Przygotowania do roku 1848, ruchy rewolucyjne i następstwo; Z życia emigracyjnego*

B.d., masz., l., k. 139

11. *Publicystyka IV okresu 1849-1863*

Materiały do rozdziału 4, *Analiza przyczyn upadku Wiosny Ludów i zwycięstwo rewolucji; Wojna wschodnia i Legion Polski; Współpraca Centralizacji Londyńskiej z Centralnym Komitetem Demokratycznym Europejskim; Z życia emigracyjnego*

B.d., masz., l., k. 88

B. Recenzje

12. *„Stare grzechy” – po 15 latach*

„Stare grzechy odczytane na nowo o Gustawie Jareckiej, która zginęła w getcie warszawskim”

Recenzja, wspomnienie o autorce

Ok. 1959, rkp., masz., l. k. 44

C. Prace popularno-naukowe, literackie, tłumaczenia

13. *Jak powstaje książka*

Stanisław Staszic – życie i działalność

Wprowadzenie i opis do przeźroczy przeznaczonych dla klasy IV oraz wprowadzenie i opis zajęć

B.d., masz., l., k. 19

14. *Przekłady literackie, wiersze i opowiadania, wierszowane wspomnienia*

1943/1944, rkp., j. franc., pol., sz., k. 119, zob. aneks 1

D. Materiały warsztatowe

15. Odpisy źródłowe z Archiwum PAN zespół Janiny Bem, sygnatura 19
Notatki, korespondencja, szkice biograficzne
Do 1977, rkp., masz., l., k. 118, zob. aneks 2
16. Maria Grzegorzewska
Wypisy i notatki z literatury, artykuły ze „Szkoły Specjalnej”
Ok. 1972, rkp., druk, l., sz., k. 200
17. Stanisław Kalinowski
Wypisy i notatki z literatury
B.d., rkp., l., sz., k. 279
18. *Działalność oświatowa i poglądy pedagogiczne Stanisław Kalinowskiego*
Praca magisterska Elżbiety Cechrzyckiej
1975, masz., sz., k. 35
19. Stefan Kopciński
Wypisy i notatki z literatury, zaproszenie na uroczystość nadania imienia szkole
B.d., rkp., powiel., l., sz., k. 215
20. Ksawery Prauss
Wypisy i notatki z literatury, kwerendy, wywiad z córką, drzewo genealogiczne
Ok. 1980, rkp., masz., l., k. 61, fot. 6
21. Ludwik Tadeusz Strzałkowski
Wypisy i notatki z literatury, *Cztery listy do żony*
Ok. 1962, rkp., masz., l., k. 92
22. Teofil Wojęński
Wypisy i notatki, materiały biograficzne, szkice biograficzne, spisy przekazów ustnych, exlibris
B.d., rkp., l., k. 159
23. Jw.
Wypisy i notatki
B.d., rkp., l., k. 298
24. Jw.
Praca magisterska Danuty Dębowskiej, *Zainteresowania Teofila Wojęńskiego potrzebami szkoły*.
Artykuły: Zbigniew Marciniak, *Teofil Polikarp Wojęński*; *Kuratorium Okręgu Szkolnego warszawskiego w latach 1944-1950*; *Teofil Wojęński. Towarzystwo Oświaty Demokratycznej Nowe Tory*
1962-1980, masz., druk, l., sz. K. 141
25. Witold Wyspiański
Wypisy i notatki, różne wersje i warianty szkiców biograficznych
B.d., rkp., l., k. 129
26. Jw.
Wypisy i notatki z literatury, korespondencja, nekrolog
1980-1981, rkp., masz., powiel sz., k. 123, fot. 4

27. Materiały do opracowań biograficznych pedagogów i działaczy oświatowych
Wypisy z literatury i źródeł archiwalnych, korespondencja, nekrolog
Ok. 1977, rkp., druk, l., sz., k. 283, zob. aneks 3

28. Wolnomularstwo
Wypisy ze źródeł i literatury, notatki
B. d., rkp., l., sz., k. 77

29. Różnorodne, drobne materiały warsztatowe
Wypisy i notatki
B. d., rkp., l., k. 62

II. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

30. Dokumenty biograficzne
Autobiografia, wykaz prac własnych, poświadczenia i zaświadczenia ukończenia studiów, uzyskania dyplomów, materiały kserograficzne z akt personalnych UW
1945-1964, rkp., l., k. 13, zob. aneks 4

31. Dokumenty przebiegu pracy zawodowej
Opinie, nominacje, zwolnienia, korespondencja
1945-1964, rkp., masz., l., k. 60, fot. 3, zob. aneks 5

32. Dokumenty osobiste
Medal X – lecia Polski Ludowej, legitymacje, prawo jazdy, notatki
1946-1961, rkp., druk, l., sz., k. 58, fot. 3 przekazano do Zbioru Fotografii APAN, zob. aneks 6

33. Akta procesu sądowego przeciwko Natalii Obrębskiej
Wyroku sądowe, podania, odwołania, korespondencja, notatki osobiste
1962-1966, rkp., masz., l., sz., k. 46

34. Wspomnienia z lat wojny i wyzwolenia
1945, rkp., l., k. 11

35. Drobne materiały gospodarcze
Dokumenty dotyczące spraw mieszkaniowych, decyzje, odwołania, kwity, potwierdzenia, karta gwarancyjna zegarka, korespondencja, bony na budowę Centralnego Domu PZPR, 13x500 zł, 2x100 zł,
1949-1979, masz., l., k. 28

36. Testament
Różne wersje i warianty, korespondencja
1979, rkp., masz., l., k. 13

IV. KORESPONDENCJA WPLYWAJĄCA

37. Osoby i zaproszenia na uroczystości
1947-1979, rkp., powiel., l., k. 47, zob. aneks 7

IV. MATERIAŁY O TWÓRCY ZESPOŁU

38. Z. Karpińska, N. O., *W domu ojczystym*
Podręcznik do nauki j. polskiego, recenzje, opinie komisji, korespondencja
1948, rkp., masz., 1., k. 15

V. ZAŁĄCZNIKI

39. Hurwic Józef: *Stanisław Kalinowski*
Stanisław Kalinowski 1873-1946
Szeptch Józef: *Wśród fizyków polskich* – książki
1939-1954, druk, sz., k. 281

ANEKS 1

- J. 14. Przekłady literackie, wiersze i opowiadania
1. *La vie prodigue*, Honore Balzac – styczeń 1944 r.
  2. *Toute la France*
  3. *Przygoda*
  4. *Dwa listy*
  5. *Śmierć w Soniarze*
  6. *Psie serce*
  7. *Życie jest snem*
  8. *Trzy spotkania*
  9. *Przeczucie*

ANEKS 2

- J. 15. Odpisy źródłowe z APAN, zespół Janiny Bem, sygnatura 19
1. Bąkowska Aleksandra z Sędzimirów
  2. Daniłowski Gustaw
  3. Dygasiński Adolf
  4. Dzierżyński Ignacy
  5. Izdebska Janina
  6. Konopnicka Maria z Wasiłowskich
  7. Marchlewski Julian
  8. Mejro Czesław i Patek Stanisław
  9. Pawliszakowa Zofia z Rodziewiczów-Rudnicka
  10. Prus Bolesław
  11. Przedpełski Wiktor
  12. Sieroszewski-Sirko Wiktor
  13. Żeromski Stefan

ANEKS 3

- J. 27. Materiały do opracowań biograficznych pedagogów i działaczy oświatowych
1. Buczyńska Eustachy
  2. Frauguttówna Alojza
  3. Kosnowska Irena
  4. Kruozewska Zofia
  5. Kuroczko Celina
  6. Lipka Zygmunt

7. Muchlanowicz Wiktoria
8. Szymanowska-Weychert Władysława
9. Zaręba Felicjan
10. Zielińska sabina

ANEKS 4

- J. 30. Dokumenty biograficzne
1. Państwowe Studium Pedagogiki Specjalnej
  2. PPR – Komitet Dzielnicowy w Warszawie
  3. Instytut Wydawniczy „Nasza Księgarnia”
  4. Polska Akademia Nauk
  5. Uniwersytet Warszawski

ANEKS 5

- J. 31. Dokumenty przebiegu pracy zawodowej
1. Gimnazjum Miejskie w Piasecznie
  2. Ministerstwo Oświaty
  3. Notariusz Edward Neymark
  4. Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci
  5. Minister Szkół Wyższych i Nauki
  6. Prezydium Rady Narodowej m. st. Warszawy
  7. Instytut Badań Literackich PAN
  8. Redakcja „Gromada”
  9. Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza „Prasa”
  10. „Trybuna Ludu”
  11. Państwowe Wydawnictwo „Iskry”
  12. Zaoczne Studium Nauczycielskie
  13. Akademia Medyczna w Warszawie
  14. Państwowy Szpital dla Nerwowo i Psychiczenie Chorych w Pruszkowie
  15. Szkołą Podstawowa i Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Chrobrego
  16. XIV Liceum dla Pracujących
  17. Polska partia Robotnicza

ANEKS 6

- J. 32. Dokumenty osobiste
1. Karta wstępu na posiedzenia KRN
  2. Krajowe prawo jazdy
  3. Legitymacja Instytutu Badań Literackich PAN
  4. Legitymacja korzystania z biletów ulgowych
  5. Legitymacja Tymczasowa
  6. Legitymacja ubezpieczeniowa
  7. Legitymacja Spółdzielni Wydawniczej „Książka”
  8. Legitymacja Ligi Kobiet
  9. Legitymacja Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich
  10. Międzynarodowe prawo jazdy
  11. Medal X – lecia Polski Ludowej

ANEKS 7

- J. 37. Osoby i zaproszenia na uroczystości

1. Kamińska Maria
2. Kroffkówna Barbara
3. Lipka Bronisława
4. Lachur Noemi
5. Lachurowie
6. Malicki Zbigniew
7. Morawska Zofia
8. Skrzyszewska Bronisława
9. Kazimierz
10. Dyrektor Archiwum Oaństwowego m. st. Warszawy

SPIS AKT KATEGORII B PRZEZNACZONYCH DO BRAKOWANIA

1. Biografia Stanisława Kalinowskiego ok 1977 r. k. 9, trzecie i dalsze egzemplarze maszynopisu
2. Biografia Polikarpa Wojeńskiego ok 1977 r., k. 68, trzecie i dalsze egzemplarze maszynopisu